

۲۳ پژوهش‌های معماری اسلامی

شماره شایا X ۹۷ - ۳۳۳

فصلنامه علمی
قطب علمی معماری اسلامی
سال هفتم - شماره دوم - تابستان ۱۳۹۸

❏ مدل مفهومی ارزیابی شاخص‌های فضای معماری بر مبنای تطبیق دیدگاه‌های غربی و ایرانی - اسلامی
سجاد سلیمانزاده / فرح حبیب / ایرج اعتصام

❏ طراحی کاربردی: مسأله تقسیم‌بندی زمینه از منظر ریاضی
مجتبی پوراحمدی / مهدی سهرانی

❏ تبیین عوامل مؤثر بر ایجاد حس مکان در بناهای امامزاده‌ها (امامزاده سید حسن (ع) و علی صالح (ع))
بهزاد وثیق / عطالله یازی‌کیا

❏ اولویت‌بندی و تفحصی بر اصول و ارزش‌های معماری ایرانی دوره اسلامی: مبتنی بر تجلی معنا در عناصر کالبدی معماری (با استعانت از آیه ۲۳ سوره مبارکه حشر)
جمال‌الدین مهدی نژاد / حمیدرضا عظمتی / علی صادقی حبیب‌آباد

❏ اولویت‌بندی راهبردهای پایداری حیات و سرزندگی در محله با رویکرد اسلامی
فرهنگ مظفر / عبدالحمید نقره‌کار / مهدی حمزه‌نژاد / صدیقه معین‌مهر

❏ تحلیل نمودپذیری مفهوم قناعت در الگوی خانه‌های سنتی ایرانی (نمونه موردی: خانه مرتاض در یزد)
علی اکبر حیدری / عیسی قاسمیان

❏ نقدی بر ساختار کلی «سبک رازی» بر اساس تحلیل دو گونه‌ی «مقبره» و «گنبدخانه» در معماری دوران سلجوقی
امین مرادی / بهروز عمرانی / سید رسول موسوی حاجی

۱	مدل مفهومی ارزیابی شاخص‌های فضای معماری بر مبنای تطبیق دیدگاه‌های غربی و ایرانی-اسلامی سجاد سلیمانزاده / فرح حبیب / ایرج اعتصام
۲۱	طراحی کاربندی: مسأله تقسیم‌بندی زمینه از منظر ریاضی مجتبی پوراحمدی / مهدی سهرابی
۳۷	تبیین عوامل مؤثر بر ایجاد حس مکان در بناهای امامزاده‌ها (امامزاده سید حسن (ع) و علی صالح (ع)) بهزاد وثیق / عطالله یاری‌کیا
۵۰	اولویت‌بندی و تفحصی بر اصول و ارزش‌های معماری ایرانی دوره اسلامی؛ مبتنی بر تجلی معنا در عناصر کالبدی معماری (با استعانت از آیه ۳۳ سوره مبارکه حشر) جمال‌الدین مهدی نژاد / حمیدرضا عظمتی / علی صادقی حبیب‌آباد
۶۹	اولویت‌بندی راهبردهای پایداری حیات و سرزندگی در محله بازویکرد اسلامی فرهنگ مظفر / عبدالحمید نقره‌کار / مهدی حمزه‌نژاد / صدیقه معین‌مهر
۸۷	تحلیل نمودپذیری مفهوم قناعت در الگوی خانه‌های سنتی ایرانی (نمونه موردی: خانه مرتاض در یزد) علی اکبر حیدری / عیسی قاسمیان
۱۰۷	نقدی بر ساختار کلی «سبک رازی» بر اساس تحلیل دو گونه‌ی «مقبره» و «گنبدخانه» در معماری دوران سلجوقی امین مرادی / بهروز عمرانی / سید رسول موسوی حاجی

اولویت‌بندی و تفحصی بر اصول و ارزش‌های معماری ایرانی دوره اسلامی؛ مبتنی بر تجلی معنا در عناصر کالبدی معماری (با استعانت از آیه ۲۳ سوره مبارکه حشر)

جمال‌الدین مهدی نژاد

دانشیار، عضو هیأت علمی گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
حمیدرضا عظمتی

استاد، عضو هیأت علمی گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
علی صادقی حبیب‌آباد *

دانشجوی دکتری تخصصی معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
(نویسنده‌ی مسئول)

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۱۱/۱۵

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۹/۲۷

چکیده:

ایران کشوری دارای معماری با ارزش دیرینه است. دیرزمانی است که صاحب‌نظران متفق‌القول بر حفظ، احیا و باززنده‌سازی ارزش‌های گذشته ایران به منظور حفظ ارزش‌های فرهنگی نماینده هویت ملی هستند. شناسایی ارزش‌های معماری گذشته و برگزیدن اساسی‌ترین آن‌ها در رعایت معیارهای منطبق با شرایط زمانی و مکانی جامعه امروزی نیز مسئله اصلی محسوب می‌شود. همواره باید در راه شناختن ارزش‌های معماری ایرانی - اسلامی و انعکاس آن به متخصصین جوانی که به نحوی در این مسئله دخالت دارند؛ تلاش نمود. نوشته در دست، دارای روش کیفی و کمی است و روش تحقیق به صورت پیمایشی و از لحاظ هدف بنیادی است. با انتخاب یک فرآیند از جنس کیفی - توصیفی و بررسی آن به صورت کمی این فرضیه مطرح می‌شود که «میان معنا و عناصر کالبدی معماری رابطه معنادار مشاهده می‌شود»؛ چه بسا در معماری گذشته به خصوص معماری دوره اسلامی، نمودها و تجلی مفاهیم برگرفته از فرهنگ جامعه به زیبایی هرچه تمام‌تر در اثر معماری نمود پیدا کرده و قابل شناسایی است. همچنین اصولی که در منابع به آن پرداخته می‌شود از نظر اولویت‌بندی و ارزش‌گذاری متفاوت است. لذا؛ این پژوهش با بهره‌گیری از نظریات متخصصین در این حوزه، به روشی پیمایشی به دنبال کشف این مباحث از نوع کمی است. در ابتدا جهت نیل به استعلای معماری با استعانت از سوره مبارکه حشر، آیه ۲۳ و تطبیق آن با اصول‌های ارزشمند معماری، به بررسی و استخراج توصیفی از آن پرداخته و سپس این اطلاعات به تأیید ۱۵ استاد صاحب‌نظر در این حوزه رسید. در ادامه، پرسشنامه تدوین و با روش نمونه‌گیری هدفمند، در جهت انتخاب جامعه آماری متخصصین از اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی و جامع کشور، ۵ دانشگاه انتخاب که در مجموع ۱۲۰ نفر را شامل و با خارج کردن پرسشنامه‌های ناقص به ۱۰۰ پرسشنامه تأیید شده رسیدیم. داده‌ها با بهره‌گیری از آزمون‌های آماری: (T تک نمونه، آزمون دونمونه‌ای، آزمون ANOVA و آزمون فریدمن) در نرم‌افزار 21spss مورد آنالیز قرار گرفته و نتایج به دو روش توصیفی و استنباطی ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد میان مؤلفه‌های مفاهیم و عناصر کالبدی در معماری رابطه معنادار وجود دارد. همچنین عواملی نظیر مؤلفه‌های معنایی، مؤلفه‌های اقلیمی، مؤلفه‌های ساختار، و در نهایت مؤلفه‌های تکنولوژی از نظر اهمیت به ترتیب اولویت دسته‌بندی می‌شود.

واژه‌های کلیدی: معماری ایرانی - اسلامی، صفات معمار، سوره مبارکه حشر، ارزش‌ها و راهکارها.

۱. سخن آغازی

آنگاه که سخن از معماری در سرزمین ایران به میان می‌آید؛ معماری به عنوان ظرف و بستر زندگی برای انسانی خلق می‌شود که روح الهی در او دمیده شده^۱ (آیه ۲۹ سوره حجر). وجود او منحصر به نیازهای مادی نیست؛ بلکه موجودی دارای مراتب وجودی گوناگون است؛ از نیازهای مربوط به مرتبه جسمانی مانند خوردن و خوابیدن و نیاز به سرپناه که از مرتبه مادی وجود انسان برمی‌خیزد تا نیازهایی روانی که در بردارنده طیف وسیعی از نیازها از امنیت تا تعلق خاطر می‌باشند و مراتب معنوی وجود انسان با ویژگی‌ها و نیازهای مربوط به خود که جوهره و ذات اصلی انسانیت در آن نهفته است (خاکی و صادقی حبیب‌آباد ۲۰۱۵).

در معماری ایرانی اسلامی می‌توان گفت که اولاً با توجه به کرامت انسان و متناسب با خلقت او «انسانی که بالقوه جانشین خدا بر روی زمین است»^۲ (آیه ۳۰ سوره بقره)؛ پاسخگوی نیازهای مراتب گوناگون وجود او بوده و بر مبنای آموزه‌هایی که در خصوص هدف خلقت انسان و لزوم حرکت و تلاش انسان برای رشد و اعتلا در مراتب معنوی وجود بیان شده است؛ زمینه تعالی و رشد و تکامل او در مسیر رسیدن به انسان کامل را فراهم آورد. بنابراین هدف غایی معماری ایرانی در هماهنگی با آموزه‌های معنوی اندیشه ایرانی اسلامی، پاسخگویی به مراتب گوناگون وجود انسان و در عین حال اعتلای وجود اوست؛ بر پایه مهم‌ترین و اصلی‌ترین دستمایه معماری که همانا فضا است. در واقع کشور ما یکی از غنی‌ترین سرزمین‌ها از نظر بهره‌مندی از میراث و دستاوردهای فرهنگی است؛ و از نمودهای آن شهرسازی و معماری ویژه و شناخته‌شده در سطح جهانی می‌باشد. با توجه به این مطلب که زندگی امروز خود را چگونه می‌خواهیم و به فردا چگونه می‌اندیشیم و از گذشته خود چگونه بهره برمی‌داریم؛ ساختن شهرها و تولید عناصر معماری از حساسیت خاصی برخوردار است؛ لذا نیازمندیم که اهمیت گذشته و امروزی را بازشناسیم و تقویت کنیم (برزگر ۱۳۸۱، ۱۹۷). افعال انسانی، با توجه به باورها و الگوهایی که برای خویش انتخاب می‌کند؛ به ویژگی‌هایی متصف می‌شود. بنا به تعالیم اسلامی خلیفه خداوند در زمین است (آیه ۳۰ سوره

بقره)؛ بر این اساس بایستی به صفات الهی متصف باشند تا شرط امانت‌داری در خلافت رعایت گردد. یکی از افعال مهم انسان تغییراتی است که در محیط می‌دهد که قسمتی از آن به صورت محیط و فضای زندگی (کالبد معماری) در زمین ظهور می‌یابد. که می‌توان به صورت کلی به این صفات که بایستی بر این فرآیند حاکم باشند، اشاره کرد:

۱. تعادل، ۲. اندازه: (و او همه موجودات را خلق کرده و به حکمت کامل و تقدیر ازلی خود قدر (انداز) هر چیز را معین فرموده است)^۳. ۳. حد: امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید که خداوند تبارک و تعالی حدود اشیا را هنگام آفریدن هر یک تعیین فرمود تا خود از شبیه و مانند بودن به آن‌ها امتیاز داشته باشد (نهج البلاغه، ۵۲۲). ۴. توازن^۴: (و زمین را هم بگسترديم و در آن کوه‌های عظیم بر نهادیم و از آن هر گیاه و هر نبات و موافق حکمت و عنایت برویانیدیم). اشاره به توازن و موزون بودن جهان دارد.

۱-۱. طرح مسئله

ضرورت و اهمیت پژوهش در این است که بدون شک همواره هنر محل تجلی عقاید مردم یک سرزمین بوده است و هنرمند با الهام از باورهای مزبور و ریختن این مهم در قالب موسیقی، خوشنویسی، نقاشی و معماری آن را عینیت می‌بخشد. در این میان معماری به عنوان فلسفی‌ترین هنرها جایگاه ویژه‌ای دارد (طاهرطلوع‌دل و دیگران ۲۰۱۵). به جرأت می‌توان معماری را از جمله عینی‌ترین جلوه‌گاه اندیشه دانست؛ چرا که بیش از دیگر انواع هنرها با انسان در می‌آمیزد. چه بسا باشند افرادی که بنا به دلایلی کمتر در معرض هنرهایی چون خوشنویسی، نقاشی و غیره قرار گیرند؛ اما معماری مقوله‌ای است که در بافت زندگی انسان حضور مقتدرانه می‌یابد و انسان به هیچ شیوه نمی‌تواند خود را از محیطی که در آن حضور دارد، جدا کند. دین مبین اسلام در کشور ایران از ریشه‌های فکری و عملکردی عمیقی برخوردار است بنابراین در راستای صیانت از این فرهنگ غنی و متعالی باید در همه زمینه‌های ارزش‌گذاری و ارزیابی‌ها اقدام کرد. متأسفانه امروزه معماری مختص ایرانی در حال فراموشی است (صادقی حبیب‌آباد و دیگران ۲۰۱۷، ۳۰-۱۷)؛ درحالی‌که این نوع معماری همیشه از شکوه و زیبایی خاصی در جهان

در این حوزه به روشی پیمایشی به دنبال کشف این مباحث از نوع کمی است. از این رو در پی یافتن جواب پرسش‌هایی مرتبط با موضوع خواهد بود که می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. چگونه رابطه‌ای میان معنا و عناصر کالبدی معماری؛ وجود دارد؟

۲. اولویت‌بندی ارزش‌ها و اصول‌های موجود در معماری غنی گذشته با توجه به نظر متخصصین در این حوزه؛ به چه صورت است؟

۲. روش تحقیق

پژوهش مورد نظر دارای روش کیفی و کمی، و روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی و از لحاظ هدف بنیادی است. در مرحله نخست جهت نیل به استعلای معماری با استعانت از سوره مبارکه حشر، آیه ۲۳ و تطبیق اصول معماری با کلمات قدسی: «الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِمِّنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ» به بررسی و استخراج توصیفی از آن پرداخته و در مقایسه تطبیقی با بناهای ارزشمند و اصول معماری گذشته؛ روش گردآوری به صورت کتابخانه‌ای و بررسی منابع و نظریات نظریه‌پردازان، برخی اصول استخراج گردیده و سپس این اطلاعات به تأیید ۱۵ استاد صاحب‌نظر در این حوزه رسید. در مرحله دوم سنجش مؤلفه‌های استخراج‌شده از طریق ابزار پرسشنامه در میان جامعه آماری متخصصین تعریف‌شده توزیع گردید همچنین روش ضرب تعداد سؤال‌ها در عدد حداکثر ۵ و حداقل ۳ اعلام شده که در این پژوهش از آن بهره برده و جهت رسیدن به اهداف پژوهش فرضیات و سؤالات مطرح‌شده از دو روش آمار استنباطی و توصیفی بهره گرفته شده است. حجم نمونه‌ی این پژوهش، شامل ۱۰۰ متخصص (بر اساس جدول کوکران) از اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی (دانشجویان مقطع دکتری) دانشگاه‌های دولتی و جامع کشور که جهت انتخاب دانشگاه آنان، از روش نمونه‌گیری هدفمند ۵ مورد (دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه هنر اصفهان و دانشگاه علم و صنعت) انتخاب و برای انتخاب خود حجم‌نمونه از روش تصادفی از نوع طبقه‌ای بهره گرفته شد.

برخوردار بوده است. با بررسی منابع و اسناد کتابخانه‌ای و جست‌وجو در منابع اینترنتی، به اطلاعات فراوانی در مقوله معرفی معماری اسلامی، بی‌هویتی معماری، مشکلات در پیش رو معماری امروزی، ضرورت و اهمیت بها دادن به معماری گذشته، معنا و مفاهیم معماری گذشته در حیطة مکان و فضا، هنرهای قدسی، و در یک بیان کلی، اطلاعاتی صرفاً جهت معرفی و مرور معماری غنی گذشته و اهمیت و ارزشمندی درباره معماری ایرانی-اسلامی توسط دانشجویان و اساتید صاحب‌نظر، کارشده که می‌توان مقالات و کتاب‌ها و رساله‌های متعددی از این قبل یافت کرد که خود نشان‌دهنده اهمیت و ضرورت والای این مسئله است و جای خالی آن در معماری امروزی حس می‌شود. شناسایی ارزش‌های متعالی گذشته و انتخاب مهم‌ترین آن‌ها برای شرایط و معیارهای امروز بسیار مهم تلقی می‌گردد (مهدی‌نژاد و دیگران ۱۳۹۸، ۴۷).

نباید از این نکته غافل شد که اکثر اصول‌ها و مفاهیم ذکر شده در منابع به صورت تئوری و توصیفی به آن پرداخته شده است؛ مخاطبین این موضوعات همیشه در پی پیدا کردن جوابی هستند تا به روشی علمی از جنس کمی این نظریات و صحبت‌های توصیفی را به اثبات و تأیید برسانند. خود مخاطبین از وجود حقایق ارزشمند در معماری خبر داشته و اعتقاد به این امر دارند؛ اما وجود اثباتی علمی به صورت کمی و دقیق‌تر در منابع کم‌رنگ بوده و هست. در این پژوهش هدف اصلی بررسی مباحث تئوری و توصیفی به صورت کمی و آماری است تا نتایج حاصله با مباحث توصیفی گذشته مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد.

جهت شروع با انتخاب یک فرآیند از جنس کیفی-توصیفی و بررسی آن به صورت کمی این فرضیه مطرح می‌شود که «میان معنا و عناصر کالبدی معماری رابطه معنادار مشاهده می‌شود»؛ چه بسا در معماری گذشته به خصوص معماری دوره اسلامی، نمودها و تجلی مفاهیم برگرفته از فرهنگ جامعه به زیبایی هرچه تمام‌تر در اثر معماری نمود پیدا کرده و قابل‌شناسایی است. همچنین اصولی که در منابع به آن پرداخته می‌شود؛ از نظر اولویت‌بندی و ارزش‌گذاری متفاوت است. لذا این پژوهش، با بهره‌گیری از نظریات متخصصین

۲-۱. روش آمار توصیفی

روشی است که در طبقه‌بندی و خلاصه کردن، توصیف و تفسیر اطلاعات جمع‌آوری شده، و برقراری ارتباط از طریق آن‌ها کمک می‌کند (دلاور ۱۳۸۸).

۲-۲. روش آمار استنباطی

به مجموعه روش‌هایی که با استفاده از داده‌های حاصل از نمونه، ویژگی‌ها و خصوصیات گروه بزرگ یا جامعه را استنباط می‌کند؛ آمار استنباطی می‌گویند (حسن‌زاده و مداح ۱۳۸۸). در بخش آمار استنباطی نیز از آزمون‌های T تک نمونه، آزمون دو نمونه‌ای، آزمون ANOVA و آزمون فریدمن، بهره گرفته شده است.

۳. ادبیات تحقیق

۳-۱. مفهوم ارزش و صفات معماری در بررسی

مؤلفه‌های کالبد فیزیکی

امام علی (ع) می‌فرماید: «و بدان که هر ظاهری، باطنی متناسب با خود دارد» (نهج‌البلاغه ۱۳۸۵، ترجمه دشتی). به این ترتیب برای هر مفهوم ظاهری مطابق با بیانات حضرت علی (ع) می‌توان باطنی یا در واقع ارزش مسلمی لایق توجه در نظر گرفت تا برای اهداف و مقاصد معین طراحی هر کالبد معماری ملاک بررسی و ارزیابی و ارزش‌گذاری واقع گردد. تاریخ کهن ایران نشان می‌دهد این ملت از پیشگامان علم مهندسی و طراحی ساختمان‌ها و ابنیه‌ها بوده‌اند. به گونه‌ای که ایران بر اساس مستندات تاریخی سبک‌های معماری خاصی داشته است.

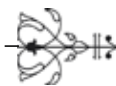
ارزش از نظر لغوی و در فرهنگ لغات معین، دارای سه تعریف است: ۱. بهاء، ارز، قیمت، ارج؛ ۲. قدر، برازندگی، شایستگی، زیندگی، قابلیت، استحقاق؛ ۳. اعتبار یک سند یا متاع، پولی که در سند نوشته شده است. با توجه به این تعاریف و با نگاهی به رویکردهای فلسفی، دو حیثیت فلسفی و منطقی را می‌توان، برای این عبارت، در نظر گرفت. نگاه فلسفی به این مفهوم، آن را به عنوان بخشی از کمال مطلوب موجود (چیزی که باید باشد) متمایز از واقعیت موجود (چیزی که هست) قرار می‌دهد و رویکرد منطقی، ارزش را رابطه یا موضوع خواستن افراد می‌داند. در این معنا مسئله ذهنیت مطرح نیست و ارزش، اساس موضوع است که خود هدف

است و کارکرد وسیله‌ای ندارد. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که ارزش، مفهومی انتزاعی است که به عنوان معیار سنجش مطلوبیت هر پدیده در نظر گرفته می‌شود (حناچی و همکاران ۱۳۹۲، ۳۷-۴۴). صفات فعل الهی (یا اصول حاکم بر فعل و خلق الهی) از اصلی‌ترین صفاتی هستند که می‌توانند به عنوان صفات معماری اسلامی مطرح شوند (نقی‌زاده ۱۳۹۰، ۵۴). توضیح این که از یک سو، بر افعال انسان، بنا به باورها و الگوهای اصلی که برای خویش انتخاب می‌کند؛ اصول و صفاتی مترتب است؛ و از سوی دیگر بنا به تعالیم اسلامی، انسان خلیفه خداوند در زمین است و با یک مقایسه ساده می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که اعمال انسانی بایستی به صفات فعل الهی متصف باشند؛ و در جهت متجلی ساختن آن صفات شکل بگیرند؛ تا شرط امانت‌داری در خلافت رعایت گردد؛ و نه تنها با فعالیت‌های انسان خدشه‌ای به هماهنگی و تعادل موجود در عالم وجود و طبیعت وارد نیاید؛ که فراتر از آن، امکان تکامل موجودات (و عالی‌تر از آن، گرایش مواد به سمت تجرد) در اثر فعالیت‌های انسان نیز فراهم آید (نقی‌زاده ۱۳۸۵، ۱۱۲).

۳-۲. ارتباطات معنایی میان عناصر کالبدی معماری

معماری ایران که یکی از غنی‌ترین نمونه‌های معماری بومی با دستاوردهای فرمی و نیارشی قابل‌ذکر در جهان است؛ در گذر از دوران اسلامی به یکی از نمونه‌های موفق معماری مفهومی، معناگرا و عرفانی بدل شده است (ناظرنژاد و صادقی حبیب‌آباد ۲۰۱۶، ۳۹۵-۳۷۹). در عین حال تأثیر کالبد و فرم معماری به عنوان ظرف مکانی که معلولی از فرهنگ جامعه است در بازنمایی این مفاهیم و معانی تأثیر بسزایی دارد (نظیف ۱۳۹۲، ۵۷-۶۸). عناصری که در دوران اسلامی، عناصر اصلی معماری مساجد قلمداد شد؛ نمی‌توانسته به یک‌باره به وجود آمده و به چنین بالندگی رسیده باشد. بسیاری از عناصر موجود در معماری مساجد اسلامی، عناصر معماری ساسانی است که پس از ورود اسلام در معماری مساجد به کار رفت (کاظم‌پور و اکبری، ۱۳۹۲)؛ لذا عناصر کالبد معماری ایرانی اسلامی دارای ماهیتی معناگرا و هویت‌بخش می‌باشد (مهدی‌نژاد و همکاران ۲۰۱۷، ۵۰-۳۱). در معماری اسلامی ایران معنا، زیبایی، شکل و سازه چهار عامل اساسی

شده از قرآن هستند که مفاهیم عمیقی را بیان می‌دارند (برند ۱۳۸۳، ۲۲۹). خداوند متعال در آیه ۲۳ سوره مبارکه حشر می‌فرماید: «او است خدایی که جز او معبودی نیست؛ مَلِك است (سلطان فرمانروای جهان هستی است)؛ قدوس است (منزه و پاک از هر عیب و نقص و شریک و فرزند است)؛ سلام است (ذاتش سالم از عیب، صفاتش سالم از نقص و افعالش سالم از شر است)؛ مؤمن است (توحیدگوی خود، مؤمن به حقیقت ذات و صفات خویش و ایمنی‌بخش از هر ظلم و بدی است)؛ مهیمن است (امین، مسلط و فائق بر همه چیز، حافظ همه هستی و مراقب همه اشیا است)؛ عزیز است (بی‌مانند و نظیر، غالب شکست‌ناپذیر و بخشنده عزت است)؛ جبار است (دارای شأنی عظیم، جبران‌کننده هر شکست و ضرر، اصلاح‌گر حال موجودات و صاحب اراده قاهره بر اشیاء است)؛ متکبر است (مستحق تعظیم و صاحب کبریا و بزرگی باطنی و آشکار است)، منزه است خداوند از این که برای او شریک قرار می‌دهند (قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله مشکینی). در ادامه سعی بر آن شده است که با اشاره‌ای گذرا به آیه ۲۲ و ۲۴ سوره مبارکه حشر (بینش‌ها و کنش‌ها؛ جدول ۱ و ۲) به اصل موضوع پژوهش یعنی بخش ارزش‌ها و رابطه معنایی با خصوصیات معماری (روابط محتوایی آن) (آیه ۲۳؛ جدول ۳) پرداخته شود:

هستند که با ترکیبی متناسب از آن‌ها معمار سنتی قادر است نقشی از جهان معنا را در عالم مادی متجلی سازد (مهدی‌نژاد و همکاران ۲۰۱۸) وجود یک ارتباط منطقی و منسجم بین این عوامل بوده است که در دوره اسلامی، معماری ایران را در موقعیتی ممتاز قرار داده است. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های معماری امروز عدم وجود ارتباطی منسجم بین عوامل تشکیل‌دهنده آن می‌باشد. علت اصلی این نقیصه، دور شدن از آموزه‌ها و ریشه‌های معماری سنتی است که منجر به تفکیک مراحل گوناگون فرایند طراحی و ساخت، تغییر در روند آموزش معماران و شتاب و سرعت ساخت‌وساز شده است.

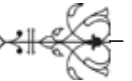
۳-۳. جستاری در ارزش‌های اسلامی با تدبیری در آیات سوره حشر

از نظر مفسران عرفانی هنر اسلامی، بسیاری از ویژگی‌های هنر اسلامی، فراتر از جهان ظواهر، به سوی جهان آخرت توجه دارد (مهدی‌نژاد و همکاران ۲۰۱۹) البته این نمادها غالباً دلالت ضمنی دارند و کلیت آن‌ها بیش‌تر از بار معنایی نمادین آن‌هاست. از این رو، در غالب معانی مورد استفاده، با هدف پدیدار ساختن نمادهای پنهانی، تأثیر و نفوذ پربارتر را در متون کتیبه‌ها می‌توان یافت. کتیبه‌ها البته نه به صورت قطعی و همیشگی، دارای عبارت‌ها و قطعه‌هایی گلچین

جدول ۱. تعیین معیارهای ارزش‌گذاری (بینش‌ها) طبق آیه ۲۳، سوره مبارکه حشر

جایگاه	لغت	ترجمه و معنی (آیت‌الله مشکینی)	مفهوم و تفسیر (طباطبایی ۱۳۸۲)	خصوصیات معماری
عقاید	عَالِمٌ	دانا	فراز اول گویای توحید خدا در الوهیت و معبودیت است.	عالم بر اصول موضوعه و نظری
	الْغَيْبِ	غیب	علم مطلق خداست؛ نسبت به آنچه برای ما مدرک است و آنچه ما از درک آن عاجزیم. چون غیب و شهود اموری نسبی هستند و از آنجا که خداوند محیط بر همه عوالم و موجودات است، قهرا به همه آن‌ها علم دارد و غیب و شهادت برای او یکسان است.	هدف و برنامه‌ریزی در طراحی یک شی یا فضا
	الشَّهَادَةِ	آشکار	آنچه هنوز موجود نشده و آنچه موجود شده است.	خصوصیات فنی و مهندسی و ظاهری
	الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ	اوست بخشنده و مهربان	دو صفت (رحمان) یعنی بخشنده و فیض‌دهنده بر همه خلق؛ و (رحیم) یعنی دارای رحمت خاصه هدایت نسبت به مؤمنان، اشاره می‌فرماید.	دعوت‌کنندگی در معماری که موجبات لطافت طبع را به وجود آورد.

جدول ۱. تعیین معیارهای ارزش‌گذاری (بینش‌ها) طبق آیه ۲۳، سوره مبارکه حشر

جایگاه	لغت	ترجمه و معنی (آیت‌الله مشکینی)	مفهوم و تفسیر (طباطبایی ۱۳۸۲)	خصوصیات معماری
کشورها	الْخَالِقُ	اوست خدای آفریننده	یعنی کسی که اشیا را با اندازه‌گیری پدید آورده باشد.	پدیدارسازی به کمک مدیریت منابع لازم در طراحی معماری (مدیریت)
	الْبَارِئُ	آفریدگار و ایجادکننده	یعنی خالقی که اشیا را پدید آورده که هر یک از دیگری متمایز هستند.	بدیع و نوآورانه و دارای صفات متمایز از دیگر پدیده‌ها
	الْمُصَوِّرُ	صورت بخش (اشیا به صورت‌های مختلف)	خالقی که پدیده‌های خود را طوری صورت‌گیری نموده که با یکدیگر مشتبه نمی‌شوند.	دارای بافت، جنس، نقش، رنگ و خصوصیات ویژه مادی در معماری
	الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى	او راست بهترین نام‌ها	اشاره به بقیه نام‌های مبارک پروردگار است.	دارای زیبایی‌های نام‌گذاری شده در معماری
	يُسَبِّحُ	او را تسبیح می‌گویند	در ادامه می‌فرماید هر آنچه مخلوق در عالم است و حتی خود آسمان‌ها و زمین تسبیح‌گوی او هستند و تسبیح موجودات، هم تسبیح قولی و هم وجودی است.	دارای خصیصه‌ی انجام وظایف محوله به صورت هوشمند در معماری

جدول ۳. تعیین معیارهای ارزش‌گذاری (ارزش‌ها) طبق آیه ۲۳، سوره مبارکه حشر

جایگاه	لغت (رابطه محتوایی)	ترجمه و معنی (آیت‌الله مشکینی و قریشی ۱۳۸۴)	مفهوم و تفسیر	خصوصیات معماری (رابطه محتوایی (جان اثر) که در معماری به کالبدی ختم می‌شود) ^۷
ارزش‌ها	الْمَلِكُ	سلطان فرمانروای جهان هستی	مَلِكُ (malik): ملک، پادشاه، سلطان (آذرنوش ۱۳۸۴) پادشاه و آنکه دارای حکومت است (قرشی ۱۳۸۴) مالک تدبیر امور مردم و اختیاردار حکومت آنان (طباطبایی ۱۳۸۲)	ملکوتی یا فاخر بودن معماری
	الْقُدُّوسُ	منزه و پاک از هر عیب و نقص	قُدُّوسٌ: طاهر، پاک، مطهر (آذرنوش ۱۳۸۴) بسیار پاک (قرشی ۱۳۸۴)	پاک و منزه بودن معماری
	السَّلَامُ	ذاتش سالم از عیب، صفاتش سالم از نقص	سَلَامٌ (salam): سلامتی، صحت، درستی. (آذرنوش ۱۳۸۴) سلامت دهنده و یا سالم از هر عیب است (قرشی ۱۳۸۴) کسی که با سلام و عافیت برخورد می‌کند، نه با جنگ و ستیز (طباطبایی ۱۳۸۲)	زیست‌محیطی بودن معماری

ایمان آفرین بودن معماری	مُؤْمِنٌ (mumin): مؤمن، باایمان، معتقد (آذرنوش ۱۳۸۴) کسی که امنیت می دهد و فرد را در امان خود حفظ می کند (طباطبایی ۱۳۸۲)	توحیدگوی خود، مؤمن به حقیقت ذات	المُؤْمِنُ	ارزش ها
برخورداری از امکانات در معماری	مُهَيِّمٌ: ایمن کننده، نگهبان (فرهنگ معین) فائق و مسلط بر اشیا و موجودات (طباطبایی ۱۳۸۲)	امین، مسلط و فائق بر همه چیز	المُهَيِّمُ	
عزت و افتخار آفرین بودن معماری	عَزِيزٌ (aziz): برجسته، محترم، گران مایه (آذرنوش ۱۳۸۴) غالبی که هرگز شکست نمی پذیرد و کسی بر او غالب نمی شود و هر چه غیر او دارند از ناحیه اوست (طباطبایی ۱۳۸۲)	بی مثل و نظیر	العَزِيزُ	
فنی و ضابطه مند بودن معماری	جَبَّارٌ: قوی، عظیم، پر قدرت (آذرنوش ۱۳۸۴) اصلاح کننده و صاحب اراده نافذ که اراده خود را بر غیر خود حاکم می گرداند (طباطبایی ۱۳۸۲)	دارای شأنی عظیم	الجَبَّارُ	
غرور آفرینی معنوی معماری	مُتَكَبِّرٌ: صاحب کبریا، بزرگ منش (لغت نامه دهخدا) کسی است که ردا کبریا فقط برازنده اوست و بزرگی و بزرگ منشی فقط شایسته اوست (طباطبایی ۱۳۸۲)	مستحق تعظیم و صاحب کبریا	المُتَكَبِّرُ	

جدول ۴. مقایسه تطبیقی اسماء متبر که آیه ۲۳ از سوره مبارکه حشر و معماری ایرانی دوره اسلامی

معنی و تفسیر	به معنای مالک تدبیر امور مردم، و اختیاردار حکومت آنان است به گونه ای که کسی نمی تواند مانع از حکم او شود و کسی حاکم بر او نیست (تفسیر المیزان طباطبایی، ج ۱۹). همچنین برخی از محققان بر این باور هستند که «ملک» به فرد قادر و توانایی گفته می شود که می تواند از طریق سیاست و تدبیر، گروهی را اداره کند و در حقیقت او با امر و نهی خود در جامعه تصرف می کند (سبحانی تبریزی، ۱۳۸۳، ج ۲) و به بیان مرحوم شهید مطهری در «ملک» مفهوم قدرت بالقوه است، یعنی تمام ذرات در دست قدرت اوست (مطهری ۱۳۷۶، ج ۶).	↕	المَلِكُ
	مقایسه تطبیقی در معماری		

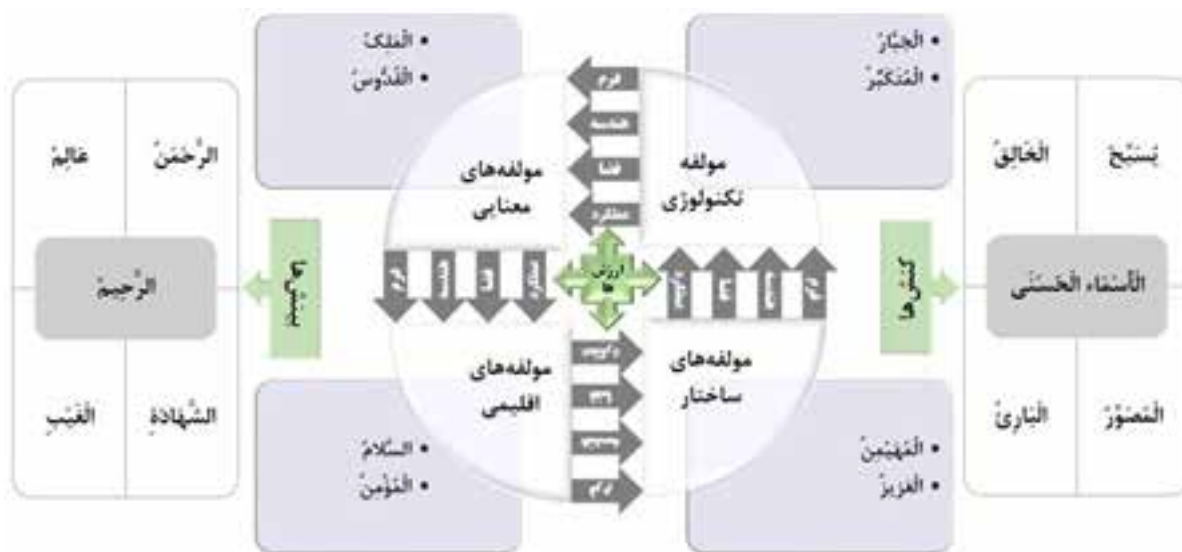
<p>مبالغه در قداست و نزاهت در صفات و افعال و پاکی از نقص است (تفسیر المیزان طباطبایی، ج ۱۹). از وجه دیگر این اوصاف در حد اتم و کامل به خداوند تعلق می‌گیرند، در این صورت او قدوس است (جوادی آملی ۱۳۹۰، ج ۲). یعنی این علم که صفت خداوند است نه تنها پاک از هر عیب هست؛ بلکه خداوند دارای کامل‌ترین علوم است. سیوح ای تنزیه الله، و قدوس ای طهاره لله ثناؤه (محمدی ۱۳۹۰، ۶۷۵).</p>	معنی و تفسیر	
<p>هنر اسلامی مخصوصاً معماری اسلامی در اماکن متبرکه و حرم‌های مطهر، مجال نمود و بروز یافته است که خود بیانگر و القاکننده نوعی تفکر، فرهنگ و معنویت خاص است. معماری ایرانی - اسلامی از این امر قدسی، به خصوص در مساجد شیعی خود بهره زیاد برده و معماری منزه و بی‌همتایی در زمین خاکی ایجاد کرده‌اند (مهدی‌نژاد و صادقی حبیب‌آباد ۲۰۱۶). بنا به گفته تیتوس بورکهارت می‌توان اذعان داشت که تنها هنری که صورت و قالب آن نیز روشنگر رؤیت باطنی یک مذهب خاص باشد؛ شایسته این صفت (منزه بودن و قدسی) است. از آنجا که انسان موجودی تک‌بعدی نیست و به صورت فطری، به جمال و نوآوری گرایش دارد؛ معماران کوشیده‌اند با تکیه بر تجارب، تفکرات، خالقیت فردی و روحیه زیباشناسانه، از یک سو و تجلی معنویت و مفاهیم دیگر از دیگر سو، به خلق اثری بدیع و سرشار از مفاهیم و مضامین معنوی در ساحت و ساختاری مادی همت گمارند (بمانیان و همکاران ۱۳۸۹، ۷۰-۳۷).</p>	 مقایسه تطبیقی در معماری	الْقُدُّوسُ
<p>آلوسی از مفسران اهل سنت نیز آن را به معنای سلامت بودن از عیوب دانسته است (آلوسی ۱۳۸۷، ج ۱۴) نویسندگان تفسیر نمونه نیز «سلام» را به معنای کسی دانسته‌اند که هیچ‌گونه ظلم و ستم بر کسی روا نمی‌دارد؛ و همه از ناحیه او در سلامت‌اند (عدم ظلم) (یعنی کسی که با سلام و عافیت برخورد می‌کند؛ نه با جنگ و ستیز) (مکارم شیرازی ۱۳۸۰، ج ۲۳)؛ بعد اینکه این توهّم و ترس از ذهن بشر بر طرف شد خداوند اسم «السلام» را ذکر می‌کند که اثبات کند نه تنها این خدا که مالک هست ظالم نیست؛ بلکه او برای شما عافیت ایجاد می‌کند و او دوست‌داشتنی است (مطهری ۱۳۷۶، ج ۶، ۲۱۰).</p>	معنی و تفسیر	
<p>بسیاری از نظریه‌پردازان و فیلسوفان به دنبال نگاهی نسبت به طبیعت هستند که به رفتاری محترمانه نسبت به طبیعت منجر می‌شود؛ آنجا که الکساندر، اکولوژیک را دانش باهم بودن اشیا و عناصر و محیط‌زیست انسان‌ها می‌داند و نوربرگ شولتز به دنبال معنی دادن به محیط ساخته‌شده از طریق طبیعت است (گرچی مهلبانی ۱۳۸۹، ۹۸). باغ‌های شفابخش نمونه دیگری از معماری است که باعث سلامتی مخاطبین می‌گردد. مشاهده آب، سبزه، شنیدن آوای حاصل از عناصر طبیعی (حرکت آب و آوای پرندگان)، استشمام رایحه گیاهان و گل‌ها و محرک‌های چشایی و لامسه، پنج حس را تحت تأثیر قرار می‌دهد و با تمرکز آن می‌تواند بر کاهش استرس مؤثر باشد (عظمتی و دیگران ۲۰۱۷، در آسیای اولیه (چین، یونان و فرهنگ‌های رومی) نیز مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است (ویلرد ۲۰۰۷، ۱۹۹).</p>	 مقایسه تطبیقی در معماری	السَّلَامُ
<p>مرحوم علامه طباطبایی در تفسیر اسم «مؤمن» می‌نویسد: «مؤمن به معنای کسی است که به تو امنیت بدهد؛ و تو را در امان خود حفظ کند» (امنیت‌دهنده) (تفسیر المیزان طباطبایی ج ۱۹، ۲۲۲). طبرسی (ره) در مجمع‌البیان نقل می‌کند که مؤمن آن کسی است که خلق از ظلم او در امان هستند. ایشان از مفسران دیگری نیز این قول را نقل می‌کند که مؤمن آن کسی که ایمان به خود داشت قبل از اینکه مخلوق به او ایمان داشته است.</p>	معنی و تفسیر	
<p>کسی که امنیت می‌دهد و فرد را در امان خود حفظ می‌کند. می‌توان نقش حیاط مرکزی و حفاظت اهل خانه از گرما و طوفان‌های کویری در معماری سنتی را نمونه از ایمان آفرین بودن معماری دانست. توجه به ایجاد امنیت خاطر در بهره‌گیری از جهات مختلف حیاط خانه طی فصول مختلف سال مد نظر معماران سنتی کار گذشته قرار می‌گرفته است.</p>	 مقایسه تطبیقی در معماری	الْمُؤْمِنُ

<p>این کلمه فقط یک بار در قرآن آمده است و بر اساس آنچه که مرحوم علامه طباطبایی بیان می‌کند؛ به معنای فائق و مسلط بر شخصی و یا چیزی است (حافظ- آرامش‌بخش) (تفسیر المیزان طباطبایی ج ۱۹، ۲۲۲). نویسندگان تفسیر نمونه و نیز بیضاوی مهیمن را به کسی که «حافظ و نگاه‌دارنده و مراقب همه چیز است» معنا کرده‌اند (مکارم شیرازی ۱۳۸۰، ج ۲۳، ۵۵۳).</p>	<p>معنی و تفسیر</p>	
<p>در معماری سنتی گذشته وجود اصولی معماری را واجد شرایط امکانات کرده و می‌توان به عنوان اصل از آن‌ها بهره برد: ۱. حفظ انرژی: بنا طوری ساخته می‌شد که نیاز ساختمان به سوخت‌های فسیلی را به حداقل برساند؛ ۲. هماهنگی با اقلیم: بنا به گونه‌ای احداث می‌شد که با محیط و اقلیم سایت، هماهنگی داشته باشد؛ ۳. کاهش استفاده از منابع جدید مصالح: ساختمان به گونه‌ای ساخته می‌شد که میزان استفاده از منابع جدید را تا حد امکان کاهش داده تا در پایان عمر مفیدش برای ساختن بناهای جدید، خود به عنوان منبع جدید بکار رود (صادقی حبیب‌آباد و لطفی‌زاده ۲۰۱۶، ۸۸-۸۱)؛ ۴. برآوردن نیازهای ساکنان: برآورده شدن نیازهای روحی و جسمی ساکنان از اهمیت خاصی برخوردار بود (طراحی انسان‌محور).</p>	<p>مقایسه تطبیقی در معماری</p>	<p>المُهَيِّمُنُ</p>
<p>مرحوم طبرسی دو معنا برای این واژه بیان می‌کند: الف. عزیز به معنای آن کسی است که نمی‌توان بر او غالب شد؛ ب. عزیز آن نیرومندی است که قابل دسترسی نمی‌باشد و بر او مرام و مقصدی ممتنع نباشد (طبرسی ۱۳۸۰، ج ۹). مرحوم علامه طباطبایی معنای دیگری نیز ارائه می‌کند به این معنا که عزیز آن کسی است که هرچه دیگران دارند از ناحیه او دارند؛ و هرچه او دارد از ناحیه کسی نیست (تفسیر المیزان طباطبایی ج ۱۹، ص ۲۲۲). فخر رازی و برخی دیگر از مفسران اهل سنت نیز در این باره عزیز را به کسی معنا می‌کنند که نظیرش پیدا نمی‌شود (فخرالدین رازی ۱۳۷۱، ج ۲۹).</p>	<p>معنی و تفسیر</p>	
<p>هنرمند مسلمان در کنار وجود اشیای مادی، جنبه دیگر عالم یعنی عالم مثال یا عالم غیرمادی را می‌بیند و آن را در اثر خود بازنمایی می‌کند (مهدی‌نژاد و دیگران ۱۳۹۸). در واقع قوه خیال موجب شده است که هنرمند سنتی در ارتباط با آن به خلق آثار هنری بپردازد و آنچه را که در ورای عالم مادی است، در عالم ماده منعکس سازد (شایگان و همکاران). برای مثال می‌توان مسجد گوهرشاد را نام برد؛ صالحی فرد در مقاله^۹ خود، اصولی که باعث افتخارآفرین بودن این مسجد بوده است را نام می‌برد: ۱. تناسب مسجد گوهرشاد از منظر گوناگون مثل ریتم، خوانایی، نوع کاشی‌کاری، الگوی ساخت، حجم و اندازه و... با مجموعه تشکیل‌دهنده حرم مطهر رضوی، بر شکوه و عظمت بیشتر این بنا افزوده است. ۲. جلوه‌های هنری و ارزش‌های هنری به کار گرفته‌شده در ساخت این بنا، خود جلوه‌های ویژه به آن‌ها بخشیده است (مقرنس‌کاری، کاشی‌کاری‌ها، ظرافت‌های طراحی در سقف و جداره‌ها و...) و در یک جمله می‌توان گفت: «مسجد گوهرشاد» شکوه شعور و ذوق ایرانی- اسلامی مردمانی است که قرن‌ها پیش به ماندگاری خویش و انعکاس فرهنگ و تمدن ریشه‌دار خود اندیشیده‌اند.</p>	<p>مقایسه تطبیقی در معماری</p>	<p>العَزِيزُ</p>
<p>مرحوم علامه طباطبایی «جبار» را صیغه مبالغه از «جبر» گرفته و آن را به معنای اصلاح‌کننده (اصلاح‌کننده و صاحب اراده نافذ) دانسته است؛ ایشان همچنین «جبار» را به کسی معنا می‌کند که اراده‌اش نافذ است؛ و اراده‌ی خود را بر هرکس که بخواهد به جبر تحمیل می‌کند (تفسیر المیزان طباطبایی ج ۱۹، ۲۲۲). نویسندگان تفسیر نمونه در این باره بر این باور هستند که این واژه هنگامی که در مورد خداوند به کار رود بیانگر یکی از صفات بزرگ او است که بانفوذ اراده و کمال قدرت به اصلاح هر فساد می‌پردازد؛ و هرگاه در مورد غیر او به کار رود معنی مذمت را دارد (مکارم شیرازی ۱۳۸۰، ج ۲۳، ۵۵۴). مرحوم شهید مطهری نیز معتقد است که این کلمه یا از جباریت گرفته شده است یا از جبران. اگر به معنی جباریت باشد همان معنای مفسرین بالا می‌باشد؛ ولی اگر از ریشه‌ی جبران گرفته شده باشد به معنی آن که کم و کسرهایی را که پیدا می‌شود؛ جبران می‌کند (مطهری ۱۳۷۶، ج ۶، ۲۱۴).</p>	<p>معنی و تفسیر</p>	<p>الجَبَّارُ</p>

<p>به نقل از بهزادفر معماری و شهرسازی در حوزه هنر، معماری و شهرسازی با مفاهیم و گزاره‌های خاصی درگیر هستند که از نوع مفاهیم بینشی و باوری هستند و نمایانگرهای کیفیات محیطی مکان‌های معمار و معمارانه متبلور می‌شوند. یگانگی (وحدت) و تناسبات بصری از این نمونه مفاهیم هستند. به نقل از دکتر بمانیان دین مبین اسلام برنامه‌ای جامع و راهگشا، نه تنها در زندگی فردی بلکه در حوزه‌های مختلف ارائه کرده است. وی با اشاره به اهداف معماری و شهرسازی مبتنی بر رهنمودهای اسلامی و قرآنی برای وصول به معماری و شهرسازی اسلامی، ایجاد حیات طیبه، تأمین رفاه و عدالت، معنویت و اخلاق را از جمله این اهداف به شمار می‌رود؛ وجود ضابطه در معماری ایرانی- اسلامی خود گواه بر این مورد است که معماری امروزی برخی از ضوابط را بر اساس همان نظام ارزشمند قدیم استخراج کرده است: ۱. هماهنگی با بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی و توجه به مزیت‌های خاص شهر و روستا،</p> <p>۲. رعایت اصل محرمیت در مراتب گوناگون، متناسب با ویژگی‌های فرهنگی و طبیعی شهر و روستا و نوع کاربری، ۳. رعایت اصل نظم و نظام با توجه به بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی شهر، ۴. فراهم نمودن زمینه‌های مناسب جهت بهبود ساختار اجتماعی شهر و روستا و ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی.</p>	<p>مقایسه تطبیقی در معماری</p>	<p>الْجَبَّارُ</p>
<p>مرحوم علامه طباطبایی نیز «متکبر» را معنای کسی دانسته که با جامه کبریايي خود را بنمایاند (بزرگ نیکوکار) (تفسیر المیزان طباطبایی ج ۱۹، ۲۲۲). نویسندگان تفسیر نمونه دو معنا برای کلمه «متکبر» دو معنی بیان می‌کنند؛ یک ممدوح و یکی مذموم. معنای ممدوح که در مورد خداوند به کار می‌رود؛ و آن دارا بودن بزرگی و کارهای نیک و صفات پسندیده فراوان است. معنای نکوهیده و مذموم که در مورد غیر خدا به کار می‌رود و آن این است که افراد کوچک و کم مقدار ادعای بزرگی کنند؛ و صفاتی را که ندارند به خود نسبت دهند؛ و از آنجا که عظمت و بزرگی تنها شایسته مقام خدا است این واژه به معنی ممدوحش تنها در باره او به کار می‌رود و هر گاه در غیر مورد او به کار رود به معنی مذموم است (مکارم شیرازی ۱۳۸۰، ج ۲۳، ۵۵۴). فخر رازی نیز از ابن عباس نقل می‌کند که گفته «متکبر» آن کسی است که با ربوبیت خود بزرگ شده و عظمت پیدا کرده است (فخرالدین رازی ۱۳۷۱، ج ۳۹). بیضاوی نیز بر این باور است که متکبر کسی است که بزرگ‌تر از هر چیزی که موجب حاجتی شود یا نقصی می‌باشد (بیضایی، انوار التنزیل و أسرار التأویل، ج ۵).</p>	<p>معنی و تفسیر</p>	<p>الْمُتَكَبِّرُ</p>
<p>یکی از موثرترین و گران‌بهارترین گونه‌هایی که می‌تواند در نمایش قدرت لایزال الهی کارساز باشد؛ هنر وابسته به معماری است (مهدی‌نژاد و دیگران ۱۳۹۷)؛ و کمک از این عنصر شکوهمند باعث غرورآفرینی معنوی معماری می‌باشد. هنر اسلامی مبتنی گشت بر فهم حقایق الهی و معانی واقعی قرآن کریم (برای اهل تفکر) برای یادآوری حقایق الهی، از جمله حقیقت محمدیه و روح معنوی ائمه اطهار(ع) که جبل‌المتینند. هنر اسلامی برای اهل تفکر، پشتوانه فوق‌العاده ارزشمند حیات معنوی و فرصتی گران‌بها برای یادآوری حقایق الهی است (نصر ۱۳۷۵، ۱۹۰). هنر اسلامی از زیبایی‌شناسی اسلامی حیات می‌گیرد که خود می‌گردد عرفان است و هنر مسلمان دانسته یا ندانسته از چنین منظری و با چنین دیدگاهی به آفرینش می‌پردازد (خزایی ۱۳۸۲، ۲۷). این غرورآفرینی معنوی در تصویر زیر قابل توجه و بیان مجد و بزرگی معماری است:</p> <p>توجه معماری به تکنیک‌های معماری و اصول مهندسی ساز هم می‌تواند باعث افتخارآفرینی مثبت (معنوی) معماری هر دوره باشد. وجود برخی عناصر مانند: رنگ، نور، نقوش و... که در هر دوره، اصول و روش جدیدی را وارد معماری کرده است.</p>	<p>مقایسه تطبیقی در معماری</p>	<p>تکنیک مهندسی و اجرای بزرگ‌ترین گنبد در زمان خود، گنبد سلطانیه، زنجان، ایران</p> <p>اوج هنر غرورآفرینی مثبت (معنوی) مسجد نصیر الملک در شیراز</p>

تصویر ۱. مؤلفه‌ها و عوامل استخراج شده و مؤثر از ارزش‌های معماری ایرانی دوره اسلامی

۴-۱. توزیع فراوانی افراد بر حسب محل (دانشگاه)

جدول ۶. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب محل (دانشگاه)

فراوانی	دانشگاه
۹	دانشگاه فردوسی مشهد
۲۳	دانشگاه شهید بهشتی
۱۹	دانشگاه هنر اصفهان
۳۱	دانشگاه تربیت مدرس
۱۸	دانشگاه علم و صنعت ایران
۱۰۰	مجموع

۴-۲. توزیع فراوانی افراد بر حسب تحصیلات

جدول ۷. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات

فراوانی	تحصیلات و رتبه علمی
۴	استاد
۱۰	دانشیار
۱۴	استادیار
۲۴	مربی
۴۸	دانشجو دکتری
۱۰۰	مجموع

۴. اعتبارسنجی ابزار اندازه‌گیری

در این پژوهش، با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ ضریب پایایی کل آزمون (جدول ۵) برای مؤلفه معنا ۰,۷۲، اقلیم ۰,۷۳، ساختار ۰,۷۷ و در نهایت برای مؤلفه تکنولوژی ۰,۷۱ تعیین شد و مشخص گردید که با حذف برخی از سؤالات ضریب پایایی افزایش می‌یابد و سرانجام این پرسشنامه با ۶۳ سؤال با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت انجام گرفته است.

جدول ۵. آزمون آلفای کرونباخ برای پایایی پرسشنامه

مؤلفه‌های مورد بررسی	ضریب آلفای کرونباخ
مؤلفه معنا	۰,۸۲
مؤلفه اقلیم	۰,۷۳
مؤلفه ساختار	۰,۷۱
مؤلفه تکنولوژی	۰,۷۶

با توجه به نتایج جدول بالا، پایایی و روایی مؤلفه‌ها قابل قبول و مناسب می‌باشند.

۵. تحلیل و آنالیز داده‌ها

جدول ۸. آزمون فریدمن جهت بررسی اولویت‌های پارامتر معنا

اولویت‌ها	میانگین رتبه‌ها	زیر شاخصه‌های معنا
۱	۳,۹۹	مفاهیم فرمی
۲	۳,۴۱	مفاهیم هندسی
۳	۳,۲۵	مفاهیم فضایی
۴	۲,۴۴	مفاهیم عملکردی

جدول ۹. آزمون تک‌نمونه‌ای جهت اثبات فرضیه

	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری و توان آزمون	تغییر حد وسط	۹۵٪ فاصله مطمئن تفاوت	
					پایین‌تر	بالا‌تر
سیستم‌های اطلاعاتی مکانیزه	۲/۴۲	۹۹	۰/۰۰	۲/۷۶۹	۲/۵۴	۳

جدول ۱۰. آزمون دو نمونه‌ای جهت اثبات فرضیه

	تفاوت‌های دو نمونه					آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری و توان آزمون
	معدل	انحراف معیار	معدل خطای معیار	۹۵٪ فاصله مطمئن تفاوت				
				پایین‌تر	بالا‌تر			
سیستم‌های اطلاعاتی مکانیزه	-۰/۸۴۳	۱/۶۳	۰/۱۵۷	-۱/۱۵۴	-۰/۵۳۲	-۵/۳۷۲	۹۹	۰/۰۰

جدول ۱۱. آزمون ANOVA جهت اثبات فرضیه

	سطح معنادار	تکرار	معدل مربع	درجه آزادی	معدل مربع
بین گروهی	۰/۰۰	۰/۳۹۳	۵۶۸.	۴	۲/۲۷۱
درون گروهی			۱/۴۴۶	۹۶	۱۴۸/۹۴۲
جمع				۱۰۰	۱۵۱/۲۱۳

می‌توان گفت که میان مؤلفه‌های مفاهیم و عناصر کالبدی در بخش معنا رابطه معناداری وجود دارد. همچنین (مطابق جدول ۸) شاخصه مفاهیم فرمی در کالبد معماری بالاترین امتیاز و شاخصه مفاهیم عملکردی دارای پایین‌ترین امتیاز است.

با توجه به جداول (۸، ۹، ۱۰ و ۱۱) و نتایج به دست آمده مقدار sig به دست آمده از این سه آزمون برابر با (آزمون T تک‌نمونه (+)، آزمون T دو نمونه‌ای (+)، آزمون ANOVA (+)) می‌باشد که با توجه به اینکه مقدار sig حاصل شده از ۰/۰۰۵ کمتر است؛ بنابراین، فرض صفر رد می‌شود و در نتیجه

جدول ۱۲. آزمون فریدمن جهت بررسی اولویت های پارامتر اقلیمی

اولویت ها	میانگین رتبه ها	مؤلفه های زیست محیطی
۲	۲,۸۴	تأثیر فضایی
۴	۲,۴۱	تأثیر هندسی
۳	۲,۶۸	تأثیر عملکردی
۱	۲,۹۹	تأثیر فرمی

جدول ۱۳. آزمون تک نمونه ای جهت اثبات فرضیه

	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری و توان آزمون	تغییر حد وسط	۹۵٪ فاصله مطمئن تفاوت	
					پایین تر	بالا تر
سیستم های اطلاعاتی مکانیزه	۳۴/۶۴۶	۹۹	۰/۰۰	۲/۵۸۳	۲/۴۴	۲/۷۳

جدول ۱۴. آزمون دو نمونه ای جهت اثبات فرضیه

	تفاوت های دو نمونه					آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری و توان آزمون
	معدل	انحراف معیار	معدل خطای معیار	۹۵٪ فاصله مطمئن تفاوت				
				پایین تر	بالا تر			
سیستم های اطلاعاتی مکانیزه	۰/۱۸۵	۱/۳۹۵	۰/۱۳۴	-۰/۸۱	۰/۴۵۱	۱/۳۷۹	۹۹	۰/۳۱

جدول ۱۵. آزمون ANOVA جهت اثبات فرضیه

	تکرار	معدل مربع	درجه آزادی	معدل مربع	سطح معنادار
بین گروهی	۰/۵۶	۰/۸۱	۳	۰/۲۴۲	۰/۳۳
درون گروهی		۱/۴۵	۹۶	۱۵۰	
جمع			۱۰۰	۱۵۱/۲۱۳	

بالاترین امتیاز و مؤلفه دما و رطوبت دارای پایین ترین امتیاز است. همچنین (مطابق جدول ۱۲) شاخصه تأثیر فرمی در کالبد معماری بالاترین امتیاز و شاخصه تأثیر هندسی دارای پایین ترین امتیاز است. (مطابق جدول ۱۶) شاخصه ساختار فرمی در کالبد معماری بالاترین امتیاز و شاخصه ساختار عملکردی دارای پایین ترین امتیاز است. (مطابق جدول ۱۷) شاخصه ساختار فرمی در کالبد معماری بالاترین امتیاز و شاخصه ساختار عملکردی دارای پایین ترین امتیاز است.

با توجه به جداول (۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵) و نتایج به دست آمده مقدار sig به دست آمده از این چهار آزمون برابر با (آزمون T تک نمونه (۰)، آزمون T دو نمونه ای (۰/۰۳۱)، آزمون ANOVA (۰/۰۳۳) و آزمون فریدمن (۰/۰۳۹) می باشد که با توجه به اینکه مقدار sig حاصل شده از ۰/۰۰۵ کمتر است؛ بنابراین، فرض صفر رد می شود و در نتیجه می توان گفت که میان مؤلفه های مفاهیم و عناصر کالبدی در بخش اقلیمی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مؤلفه انعطاف پذیری

جدول ۱۶. آزمون فریدمن جهت بررسی اولویت‌های پارامتر ساختار

اولویت‌ها	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های امکانات و تجهیزات
۱	۲,۹۶	ساختار فرمی
۴	۱,۹۸	ساختار عملکردی
۳	۲,۵۳	ساختار هندسی
۲	۲,۸۹	ساختار فضایی

جدول ۱۷. آزمون فریدمن جهت بررسی اولویت‌های پارامتر تکنولوژی

اولویت‌ها	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های امکانات و تجهیزات
۱	۲,۱۳	تکنولوژی فرمی
۴	۱,۲۲	تکنولوژی فضایی
۳	۱,۶۵	تکنولوژی هندسی
۲	۲,۰۱	تکنولوژی عملکردی

جدول ۱۸. آزمون فریدمن جهت بررسی اولویت‌های چهار مؤلفه اصلی پژوهش

اولویت‌ها	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های امکانات و تجهیزات
۱	۳,۷۵	مؤلفه معنا
۴	۲,۲۱	مؤلفه تکنولوژی
۳	۲,۹۷	مؤلفه ساختار
۲	۳,۴۲	مؤلفه اقلیم

۶. سخن پایانی

ساختارمند و اصولی همچنین بهره‌گیری از تکنولوژی، چهار عامل اساسی هستند که با شناخت درست و بهره‌گیری منطقی از آن‌ها معمار قادر است نقشی سازنده و مؤثر را در بناهای امروزی جهت داشتن معماری درخور فرهنگ و هویت امروز متجلی سازد. وجود یک ارتباط منطقی و منسجم بین این عوامل بوده است که در دوره اسلامی، معماری ایران را در موقعیتی ممتاز قرار داده است. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های معماری امروز عدم وجود ارتباطی منسجم بین عوامل تشکیل‌دهنده آن می‌باشد. علت اصلی این نقیصه، دور شدن از آموزه‌ها و ریشه‌های معماری سنتی

یک اثر معماری پیش از آن که به عنوان یک کالبد ساختمانی مطرح باشد؛ منعکس‌کننده یک سلسله تفکرات و بازگوکننده راه و رسم زندگانی مردمان دوره خود است. معمار ذات درونی و هویتی خود را در آثار هنریش بازگو می‌کند. برای درک ارزش‌های سنتی معماری و شهرسازی، باید آموزه‌ها و ویژگی‌های معماری غنی گذشته را نیک دریافت که این ارزش‌ها برای امروز به عینیت تبدیل شود. در معماری ایرانی دوره اسلامی اهمیت دادن به مسئله معنا و روان‌شناسی محیطی، معماری بومی-اقلیمی، معماری

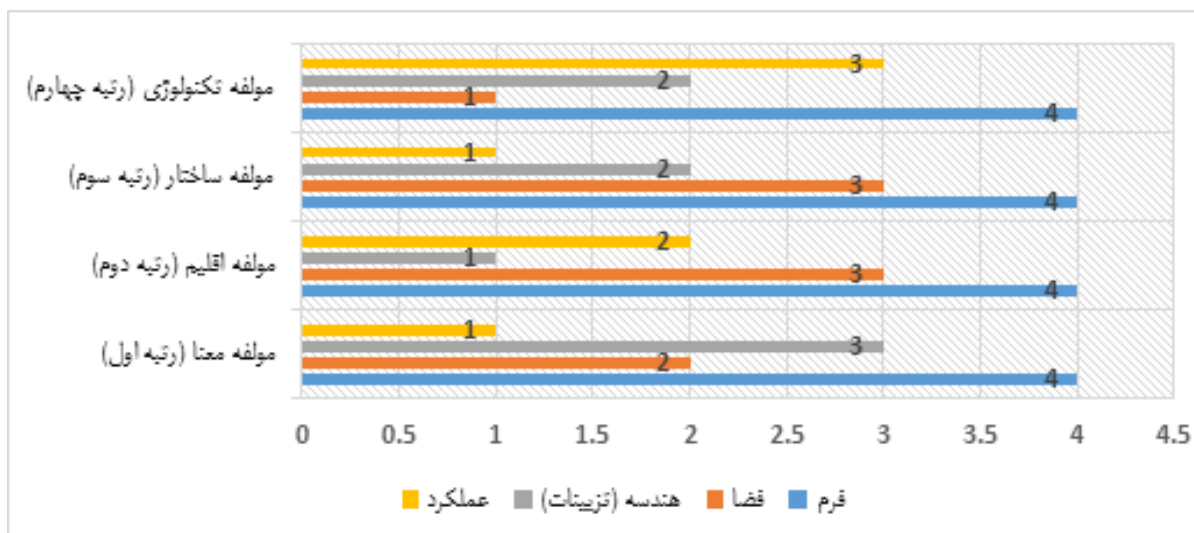

مفاهیم فرمی، مفاهیم هندسی، مفاهیم فضایی و مفاهیم عملکردی، بیش‌ترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. ۲. مؤلفه اقلیمی؛ رتبه دوم: که به ترتیب شاخصه‌های فرعی تأثیر فرمی، تأثیر فضایی، تأثیر عملکردی و تأثیر هندسی، بیش‌ترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. ۳. مؤلفه ساختار؛ رتبه سوم: که به ترتیب شاخصه‌های فرعی ساختار فرمی، ساختار فضایی، ساختار هندسی و ساختار عملکردی، بیش‌ترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. ۴. مؤلفه تکنولوژی؛ رتبه چهارم: که به ترتیب شاخصه‌های فرعی تکنولوژی فرمی، تکنولوژی عملکردی، تکنولوژی هندسی و تکنولوژی فضایی، بیش‌ترین امتیاز را به خود اختصاص داده است.

و هویت پیشین است که منجر به تفکیک مراحل گوناگون فرایند طراحی و ساخت، تغییر در روند آموزش معماران و شتاب و سرعت ساخت‌وساز شده است. با توجه به نتایج حاصله از آزمون داده‌ها و جداول و نمودارهای طرح‌شده در قسمت قبل دیده می‌شود هر کدام از مؤلفه‌ها مورد مطالعه دارای اولویت می‌باشند؛ که قاعدتاً توجه به همه آن‌ها، نتیجه طراحی معماری را مطلوب‌تر می‌نماید؛ و همچنین توجه به اولویت هر مؤلفه نتیجه کار طراحی معماری را باهدف این پژوهش که رسیدن به استعالی معماری ایرانی و توجه به ارزش‌های نهفته گذشته در معماری ایرانی-اسلامی است، نزدیک‌تر می‌کند (نمودار ۱):

۱. مؤلفه معنا؛ رتبه اول: که به ترتیب شاخصه‌های فرعی

نمودار ۱. اولویت‌های چهار مؤلفه اصلی پژوهش به همراه زیر شاخصه‌ها از نظر اهمیت

پی‌نوشت

۱. «و نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي؛ از روح خود در آن دمیدم» (آیه ۲۹ سوره حجر)
۲. «إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ» (آیه ۳۰ سوره بقره)
۳. «وَ الْأَرْضِ مَدَدْنَاهَا وَ أَلْقَيْنَا فِيهَا رِوَاسِيَ وَ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ» (آیه ۱۹ سوره حجر)
۴. «وَ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا» (آیه ۳ سوره فرقان)
۵. «وَ أَعْلَمُ أَنَّ لِكُلِّ ظَاهِرٍ بَاطِنًا عَلَيَّ مِثَالَهُ»
۶. هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ (۲۲) هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ (۲۳) هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۲۴) (آیه ۲۳ سوره حشر)

۷. قال علی (ع) ابن ابی طالب: «وَأَعْلَمُ أَنَّ لِكُلِّ ظَاهِرٍ بَاطِنًا عَلَيَّ مِثَالَهُ»
 ۸. جان اثر همان معنی‌گری کالبدی در معماری، شهرسازی است (مطلبی ۱۳۸۰).
 ۹. محمد صالحی فرد و ندا محمدزاده، مقاله «مسجد گوهرشاد آیین معماری و هنر ایرانی - اسلامی»، <http://www.ensani.ir/storage/Files/20120329104312-2086-4.pdf>

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه. ۱۳۶۸. گردآوری شده توسط محمدبن حسین شریف‌الرضی. ترجمه و شرح توسط فیض‌السلام اصفهانی و علی‌نقی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات فقیه.
۳. الیاده، میرچا. ۱۳۷۲. رساله‌ای در تاریخ ادیان. ترجمه‌ی جلال ستاری. تهران: سروش.
۴. آذرنوش، آذرتاش. ۱۳۸۴. فرهنگ معاصر عربی-فارسی، براساس فرهنگ عربی-انگلیسی هانس‌رو. نقش جهان.
۵. آلوسی بغدادی، شهاب‌الدین سید محمود. ۱۳۸۷. روح‌المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی، جلد ۱۴. مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
۶. برزگر، محمدرضا. ۱۳۸۳. بازشناسی هویت شهری. در مجموعه مقالات همایش مسائل شهرسازی ایران، ۱۹۷. شیراز: دانشگاه شیراز.
۷. برند، باربارا. ۱۳۸۳. هنر اسلامی. ترجمه‌ی مهناز شایسته‌فر. تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.
۸. بمانیان. محمدرضا، محمدرضا پورجعفر، فریال احمدی، و علیرضا صادقی. ۱۳۸۹. بازخوانی هویت معنوی و انگاره‌های قدسی در مساجد شیعی. شیعه‌شناسی ۸ (۳۰): ۳۷-۷۰.
۹. جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۹۰. تفسیر موضوعی قرآن کریم، جلد ۲. اسرا.
۱۰. حسن‌زاده، رمضان، و محمدتقی مداح. ۱۳۸۸. روش‌های آماری در علوم رفتاری. تهران: ویرایش.
۱۱. حناچی، پیروز، محمد آذری، و سعید محمد کلاته. ۱۳۹۲. مدیریت ارزش‌گذاری در بافت تاریخی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، نمونه موردی: مطالعه در محور تاریخی خیابان لاله‌زار. مطالعات شهر ایرانی اسلامی (۱۲): ۳۷-۴۴.
۱۲. خزایی، محمد. ۱۳۸۲. مجموعه مقالات اولین همایش هنر اسلامی. انتشارات مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.
۱۳. سبحانی تبریزی، جعفر. ۱۳۸۳. منشور جاوید، جلد ۲. موسسه امام صادق(ع).
۱۴. طباطبایی، محمدحسین. ۱۳۸۲. ترجمه تفسیرالمیزان. ترجمه‌ی سید محمدباقر موسوی‌همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۵. طبرسی، فضل‌بن‌حسن. ۱۳۸۰. مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، جلد ۹. تهران: انتشارات مؤسسه فراهانی.
۱۶. فخرالدین‌رازی، محمدبن‌عمر. ۱۳۷۱. مفاتیح‌الغیب، جلد ۲۹. تهران: اساطیر.
۱۷. قرشی، سید علی‌اکبر. ۱۳۸۴. قاموس قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۸. کاظم‌پور، زینب، و علی اکبری. ۱۳۹۲. ظهور مجدد گنبد در معماری ایران پس از اسلام و تجلی باورهای اعتقادی و مفاهیم عرفانی در آن. در کنفرانس بین‌المللی عمران معماری و توسعه پایدار شهری. تبریز.
۱۹. محمدی، حسنعلی. ۱۳۹۰. فرهنگ آسمانگر: اسماء - صفات الهی در قرآن. فراگفت.
۲۰. مطلبی، قاسم. ۱۳۸۰. روان‌شناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. هنرهای زیبا (۱۰): ۵۲-۶۷.
۲۱. مطهری، مرتضی. ۱۳۷۶. آشنایی با قرآن، جلد ۶. تهران: صدرا.
۲۲. مکارم شیرازی، ناصر. ۱۳۸۰. تفسیر نمونه، جلد ۳۳. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۳. مهدی‌نژاد، جمال‌الدین، حمیدرضا عظمتی، و علی صادقی حبیب‌آباد. ۱۳۹۷. رتبه‌بندی شاخص‌های آرامش معنوی در معماری مساجد سنتی مبتنی بر ادراک حس معنویت با بهره‌گیری از روش VIKOR. پژوهش‌های هستی‌شناختی ۷ (۱۴): ۵۹-۸۲.
۲۴. مهدی‌نژاد، جمال‌الدین، حمیدرضا عظمتی، و علی صادقی حبیب‌آباد. ۱۳۹۸. تبیین راهبردی مؤلفه‌های حس معنوی در معماری مساجد ایران. مطالعات ملی (۱۷): ۷۸-۹۴.
۲۵. نصر، سید حسین. ۱۳۷۵. معرفت و معنویت. ترجمه‌ی هاشم قاسمیان. تهران: دفتر مطالعات دینی.
۲۶. نظیف، حسن. ۱۳۹۲. پایداری اندام‌های ایرانی در گذار از دوره اسلامی. باغ نظر (۲۴): ۵۷-۶۸.
۲۷. نقی‌زاده، محمد. ۱۳۸۵. معماری و شهرسازی اسلامی (مبانی نظری). اصفهان: راهیان.
۲۸. نقی‌زاده، محمد. ۱۳۹۰. ریشه‌های شهر اسلامی در متون اسلامی. کتاب ماه هنر (۱۵۵): ۱۲-۲۶.

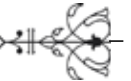

References

1. *Holy Quran*.
2. Nahj al-Balagha. 1990. *Collected by Mohammad ibn Hussein Sharif-o-razi*. Translated by Feyz-ul-Islam Isfahani and Alinaghi. Tehran: Faqih Publishing Office.
3. Alusi Baghdadi, Shahab ol-Din Seyed Mahmoud. 2008. *Ruh al-Ma'ani in the Tafseer al-Quran al-Azeem and al-Sabah al-Matasani, Volume 14*. Tebyan Cultural Institute.
4. Azarnoosh, Azartash. 2005. *A Dictionary of Modern Written Arabic-Persian, Based on Hans Wehr English to Arabic Dictionary*. Naghshe Jahan.
5. Azemati, H., E. Zarghami, and A. S. H. Abad. 2017. The Role of Water in Persian Gardens. *Open Journal of Ecology* 7(01): 41.
6. Barzegar, Muhammad Reza. 2004. Recognizing Urban Identity. In *National Conference of Contemporary Iranian, 197*. Shiraz: Shiraz University.
7. Bemanian Mohammad Reza, Mohammad Reza Pourjafar, Feryal Ahmadi, and Alireza Sadeghi. 2010. A Review of Spiritual Identity and Sacred Suppositions in the Architecture of Shi'i Mosques. *Shiite Studies* 8 (30): 70-37.
8. Brand. Barbara. 2004. *Islamic Art*. Translated by Mahnaz Shayestefar. Tehran: Institute for Islamic Art.
9. Eliade, Mircea. 1993. *A dissertation in history of religions*. Translated by Jalal Sattari. Tehran: Soroush.
10. Fakhr al-Din Razi, Mohammad Ibn-e Omar. 1992. *Mafatih al-Ghayb, Volume 29*. Tehran: Asati.
11. Ghoreishi, Seyed Ali Akbar. 2005. *Qamus al-Quran*. Tehran: Dar al-Kotob al-Eslamiyan.
12. Hanachi, Pirooz, Mohammad Azari, and Saeed Mohammad Kalateh. Value Management in Historic District Using GIS, Case study: The Historic Axis of Laleh-Zar Street. *Studies On Iranian Islamic City (12)*: 37-44.
13. Hassanzadeh, Ramezan, and Mohammad Taghi Maddah. 2009. *Statistical Methods in Behavioral Sciences*. Tehran: Virayesh.
14. Javadi Amoli, Abdollah. 2011. *A Thematic Commentary on the Holy Quran, Volume 2*. ISRA International Publishing Center.
15. Kazempour, Zeynab, and Ali Akbari. 2013. The Re-Emergence of Dome in the Architecture of Iran After Islam and The Manifestation of Religious Beliefs and Concepts. In *the International Conference On Civil Engineering, Architecture and Urban Sustainable*. Tabriz.
16. Khaki, A., and A. Sadeghi habibabad. 2015. The Essence of Islamic Architecture of Mosques: A Reflection on the Spiritual Identity and Sacred Suppositions. *Cumhuriyet Science Journal* 36(4): 2314-2321.
17. Khazaei, Mohammad. 2003. *Proceedings of First National Conference on Islamic Architecture and Urbanism*. Institute for Islamic Art.
18. Mahdi Nejad, J., H. Azemati, and A. Habibbad. 2019. Ranking of Spiritual Tranquility Indicators in Traditional Mosque Architecture Based on Perception of Sense of Spirituality Using VIKOR Method. *Ontological Researches* 7(14): 59-82.
19. Mahdi Nejad, J., H. Azemati, and A. Habibbad. 2019. Strategic Explanation of the Components of Spirituality in Iranian Mosques Architecture. *National Studies* 78(2): 77-94.
20. Mahdi Nejad, J., H. Azemati, and A. Sadeghi habibabad. 2019. *The Study and Necessity of Infill Development in Urban Planning and Management with an Approach to Preserve Historical Texture Values*. Current Science.
21. Mahdi Nejad, J., M. Taher Tolodel, H. Azemati, and A. Sadeghi habibabad. 2017. An Essay on Islamic-Iranian Architecture and Sacred Art Features in Terms of Architectural Excellence. *Ontological Researches* 5(10): 31-50.
22. Makarem Shirazi, Naser. 2001. *Sample Interpretation, Volume 23*. Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiyah.
23. Mohammadi, Hassan Ali. 2011. *Asemangar Culture: Asma - Divine Attributes in the Qur'an*. Faragoft.
24. Motahhari, Morteza. 1997. *Introduction to the Qur'an, Volume 6*. Tehran: Sadra.
25. Motallebi, Qasem. 2007. Environmental Psychology, a New Knowledge in Urban Architecture and Design. *Honar-ha-ye-Ziba (10)*: 52- 67.
26. Naghizadeh, Mohammad. 2006. *Islamic Architecture and Urban Planning (Theoretical Foundations)*. Isfahan: Rahian.
27. Naghizadeh, Mohammad. 2011. The Roots of Islamic City in Islamic Texts. *Ketab-e Mah-e Honar (155)*:12-26.
28. Nasr, Seyed Hossein. 1996. *Knowledge and Spirituality*. Translated by Hashem Ghasemian. Tehran: Religious Studies Office.
29. Nazif, Hassan. 2013. The Sustainability of Iranian Architectural Elements throughout the Islamic Era. *Bagh- E-Nazar* 10(24): 57-68.
30. Nejad, J. M., and A. Sadeghi habibabad. 2016. Expressions of Islamic Ideas and Foundations in the Noble Iranian-Islamic Architecture, Case Study: Khan school in Shiraz. *Fundamental and Applied Sciences* 8(3): 1115-1131.
31. Nejad, M., H. Azemati, and A. Sadeghi HabibAbad. 2019. A Study on Sacred Architectural Values of Traditional Mosques based on Improvement of Spiritual Design Quality in Architecture of Modern Mosques, Case study: traditional mosques in Iran. *Architectural Engineering and Urban Planning* 29(1), 47-59.
32. Nezhad, D. N., and A. Sadeghi Habibabad. 2016. An Essay on the Importance of Space and Place to Bring Honor to an

Enduring Identity. *Humanities and Cultural Studies (IJHCS) 1(1)*: 379-395.

33. Sadeghi Habibabad, A., J. Mahdi Nejad, and H. Azemati. 2018. Review and Assessment of Influential Components on Creating and Promoting the Sense of Spirituality in the Architecture of the Mosques. *Sustainable Architecture and Urban Design 6 (1)*: 61-78.

34. Sadeghi Habibabad, A., M. Taher Tolou Del, and J. Mahdi Nejad. 2017. Recognition of Durability of Sacred Images' Nature in the Iran Islamic Traditional Architecture Based on Identification of the Stable identity of Iranian Congregational Mosques. *Sustainable Architecture and Urban Design 4(2)*:17-30.

35. Sadeghi Habibabad, A., and G. L. Zadeh. 2016. The Necessity of Revitalizing the Traditional Elements Effective on Economic Sustainability and Cost Management (Case Study of Tabatabai's House). *Procedia Economics and Finance (36)*: 81-88.

36. Sobhani Tabrizi, Jafar. 2003. *Javid Manshour. Volume 2*. Institute of Imam Sadeq.

37. Tabarsei, Fazl Ibn-e Hassan. 2001. *Majma ol-Bayan fi-Tafsir al-Qur'an, Volume 9*. Tehran: Farahani Publishing Institute.

38. Tabatabai, Mohammad Hossein. 2003. *Translation of Tafsir al-Mizan*. Translated by Seyyed Mohammad Baqir Mousavi Mardani. Qom: Eslami Publishing office.

39. Taher Tolou Del, M., J. MahdiNejad, and A. Sadeghi Habibabad. 2015. Enrichment of Architectural Values by Modelling the Ancient Land of Islamic Iran (Based on The Reflection On Al-Hashr Verses of the Holy Quran). *In Proceedings of International Conference On Research in Science and Technology, Volume 1*.

40. Velarde, M. Fry, G. Tveit, M., 2007. Health Effects of Viewing Landscapes – Landscape Types in Environmental Psychology. *Urban Forestry and Urban Greening (6)*: 199-212.

Prioritization and Exploration of the Principles and Values of Islamic Era Iranian Architecture based on Manifestation of Meaning in Contextual Elements of Architecture (by Seeking Assistance from ĀYA 23 of the Honorable Surah Hashr)

Jamal-e-Din Mahdinejad *

Associate Professor in Department of Architecture, Shahid Rajaei Teacher Training University, (SRTTU), Iran

Hamidreza Azemati *

Associate Professor in Department of Architecture, Shahid Rajaei Teacher Training University, (SRTTU), Iran

Ali Sadeghi habibabad *

Ph.D. candidate in Architecture, Department of Architecture, Shahid Rajaei Teacher Training University, (SRTTU), Iran (Corresponding Author).

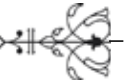
Received: 10/07/2017

Accepted: 06/05/2018

Abstract

When architecture is discussed in the land of Iran, architecture is created as a container and context of life for human beings where the Spirit of God is blown in his (her) (Surah Al-Hijr - Verse 29), his existence is not limited to material needs, but he is a creature with different existential levels. It derives from the material needs such as eating and sleeping, and need for shelter, which arise from the material levels of human existence to the psychological needs that embrace a range of needs from security to belonging and levels of spirituality of human existence with its characteristics and needs in which the essence and basic instinct of humans lies. Iran is a country with long-standing architectural value. Experts have long a consensus on the preservation, restoration and rehabilitation of Iran's past values to preserve cultural values representing the national identity. Identification of the past noble values and adopting the most important one in observing criteria in accordance with the circumstances of time and place of today's society is considered the main problem. In this regard, we should try to recognize the Iranian - Islamic architectural values and reflect them to young professionals who are somehow involved in this issue. Today, it is tried to convey ideas and thoughts to others in the form of desired concepts and ideas using the meaning language which is indirect.

In the meantime, valuable Iranian Islamic architecture, due to its comprehensive functionality as well as permanent and enduring presence in our culture, is considered more than before. Because maintaining Iranian - Islamic values and identity is one of the requirements, modern designers are obliged to think deeply about traditional architectural values and standards to get rid of the imitation and create a design in accordance with modern human expectations based on Islamic law. In this regard, architecture, due to direct contact with human life, plays an important role in strengthening or weakening culture and identity in the face of globalization, for all the people are associated with the architecture and their behaviors are shaped in these buildings. The importance and necessity of this issue, in challenging designers to think about the different aspects of the past architecture

and special attention to the ancient fundamental values, is to enrich the design quality. The study has a qualitative and quantitative research method, because it used desk and field study to gather information. Its qualitative nature was created with research studies and literature review and its quantitative nature was shaped by choosing statistical population and preparing a questionnaire for the analysis.

The identification of the past architectural values and selecting the most essential of them are considered as the main issue in the observance of the scales matching with the temporal and spatial conditions of the today's society. Efforts have to be constantly made for recognizing the Iranian-Islamic architectural values and reflecting them to the young experts who are somehow involved in this issue. The present piece of writing has been compiled based on a qualitative and quantitative method and the study has been conducted based on a survey method; the study is fundamental in terms of objectives. It is posited based on the selection of a process of the qualitative-descriptive type and its investigation based on a quantitative method that "there is observed a significant relationship between meaning and contextual elements of architecture". It might have been quite common in the past architecture, especially in the Islamic Era's architecture, that the manifestations and embodiments of the concepts stemming from the society's culture were manifested most beautifully in the architectural works hence more readily identifiable. Moreover, the principles that are dealt with in the resources are different in terms of prioritization and valuation; thus, experts' notions have been used in this area to quantitatively discover these topics using survey methods. At first, in order to achieve sublimity in architecture through seeking assistance from the honorable Surah Hashr, ĀYA 23, and comparing it with the valuable architectural principles, it has been descriptively investigated and extracted and 15 professors were subsequently asked to confirm this information. Next, a questionnaire was codified and, in order to select a study sample volume comprised of the experts, including the professors and students of post-graduate education in state and national universities of the country, five universities were selected that included 120 individuals in total and, excluding the imperfect questionnaires, 100 questionnaires were finally attained. The data were analyzed in SPSS software, version 21, using statistical tests (one-sample t-test, two-sample test, ANOVA test and Friedman test); the results have been offered in two descriptive and inferential methods. The results indicate that there is a significant relationship between the indicators of the concepts and the contextual elements in architectures. Furthermore, factors like semantic, climatic, structural and eventually technological indicators were respectively found with the highest degree of importance.

Keywords: Iranian-Islamic Architecture, Architecture's Characteristics, Honorable Surah of Hashr, Values and Solutions.

Contents

Conceptual Model for Evaluation of Architectural Space Indicators Based on the Comparison of Western and Iranian-Islamic Viewpoints	1
Sajad Soleymanzadeh / Farah Habib / Iraj Etessam	
Design of Persian Karbandi: The Problem of Dividing the Base from a Mathematical Viewpoint	21
Mojtaba Pour Ahmadi / Mehdi Sohrabi	
Explaining the factors affecting the creation of a sense of place in the ImamZades (Imamzadeh Seyed Hassan and Imamzadeh Saleh)	37
Behzad vasigh / Ataollah Yarikia	
Prioritization and Exploration of the Principles and Values of Islamic Era Iranian Architecture based on Manifestation of Meaning in Contextual Elements of Architecture (by Seeking Assistance from ĀYA 23 of the Honorable Surah Hashr)	50
Jamal-e-Din Mahdinejad / Hamidreza Azemati / Ali Sadeghi habibabad	
Prioritizing sustainability strategies in the neighborhood with the Islamic approach	69
Farhang Mozafar / Abdolhamid Noghrehkar / Mahdi Hamzehnezhad / Sediqeh Moeinmehr	
Contentment and Architecture An Investigation of the Manifestation of the Concept of Contentment in the Pattern of Iranian Traditional Houses (Case Study: Mortaz House)	87
Ali Akbar Heidari / Isa Ghasemian	
A critical review towards the conception of the "Razi Style" according to the architectural analyze of Tomb and Dome Chamber in Seljuk architecture	107
Amin Moradi / Behruz Omrani / Rasool Musavi Haji	

- **Conceptual Model for Evaluation of Architectural Space Indicators Based on the Comparison of Western and Iranian-Islamic Viewpoints**
Sajad Soleymanzadeh / Farah Habib / Iraj Etessam
- **Design of Persian Karbandi: The Problem of Dividing the Base from a Mathematical Viewpoint**
Mojtaba Pour Ahmadi / Mehdi Sohrabi
- **Explaining the factors affecting the creation of a sense of place in the ImamZades (Imamzadeh Seyed Hassan and Imamzadeh Saleh)**
Behzad vasigh / Ataollah Yarikia
- **Prioritization and Exploration of the Principles and Values of Islamic Era Iranian Architecture based on Manifestation of Meaning in Contextual Elements of Architecture (by Seeking Assistance from ĀYA 23 of the Honorable Surah Hashr)**
Jamal-e-Din Mahdinejad / Hamidreza Azemati / Ali Sadeghi habibabad
- **Prioritizing sustainability strategies in the neighborhood with the Islamic approach**
Farhang Mozafar / Abdolhamid Noghrehkar / Mahdi Hamzehnezhad / Sediqeh Moeinmehr
- **Contentment and Architecture An Investigation of the Manifestation of the Concept of Contentment in the Pattern of Iranian Traditional Houses (Case Study: Mortaz House)**
Ali Akbar Heidari / Isa Ghasemian
- **A critical review towards the conception of the "Razi Style" according to the architectural analyze of Tomb and Dome Chamber in Seljuk architecture**
Amin Moradi / Behruz Omrani / Rasool Musavi Haji